

Wetten ten Leven

M. van Damme
Rilland 1958

INHOUD

1	WOORD VOORAF	3
1.1	LUISTEREN, OM DE LOF VAN DE HERE TE KUNNEN ZINGEN	3
2	LEVITICUS 11 - OVER REINE EN ONREINE DIEREN	4
2.1	HET VARKEN EN HET VERTERINGSORGAAN.....	6
2.2	HET VARKEN EN HET MENU.....	6
2.3	HET VARKEN EN DE ARBEID	6
2.4	HET VARKEN EN DE ZINDELJKHEID	7
2.5	MELKPRODUCTIE OF VLEESPRODUCTIE?.....	7
3	LEVITICUS 13 - DE MELAATSHEID	9
	LEVITICUS 14 - REINIGINGSVOORSCHRIFTEN	11
3.1	WONINGBOUW.....	12
4	LEVITICUS 12 EN 15 - HYGIENE	13
5	LEVITICUS 25:1-7 DE WET BETREFFENDE BODEMVRUCHTBAARHEID	15
5.1	HET BRAKEN VAN LAND.....	16
5.2	HET SABBATSJAAR	16
6	LEVITICUS 25:8 VV HET JUBELJAAR	18

1 Woord vooraf

1.1 Luisteren, om de lof van de HERE te kunnen zingen

De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt het werk van Zijn handen. Het gebeurt nog al eens, dat wij alleen letten op de schoonheid van die werken van 's Heren handen. Maar de hemel en de aarde vertellen meer, dan dat de Here alles zo mooi gemaakt heeft.

De Here heeft ook alles doelmatig en met wijsheid gemaakt. Dit laatste wordt wel eens vergeten, want als de zon boven de kim komt, dan zien we haar schoonheid, maar de sprake is nog rijker, want het hele aardrijk wacht. De bomen en planten, zij groeien door de kracht van haar stralen.

Ja, die bomen en planten met hun groei en voortplantingsmogelijkheden, wat vertellen zij van Hem, die alles met wijsheid heeft gemaakt: er gaat een sprake van uit tot het einde van de aarde, tot de Noordpool en tot de Zuidpool. En op de grote tentoonstellingen zien wij, wat mensen gemaakt hebben met hun handen en al kan dat werk van mensen in grootte en vernuft niet vergeleken worden met de werken van de HERE, zij getuigen ervan, welk een kunstproduct wij zelf zijn.

Want Hij heeft onze handen en ons verstand gemaakt en zeer wijs gemaakt of beter: zeer doelmatig gemaakt! Wij staan op zo'n tentoonstelling er soms versteld van, wat die menselijke handen produceren kunnen. Zo'n mensenhand is ook een wonder op zichzelf: wat kunnen wii er al niet mee doen! Ja, de aarde onderwerpen en heersen over de werken van de HERE.

Zo zingen de Zuiderzeewerken, met de Ooster- en de Westerschelde, de lof des HEREN. De havens van Rotterdam en Antwerpen vertellen, hoe goed Hij de mens gemaakt heeft. Over deze dingen kan men niet discussiëren, want het is een spraak, die overal verteld wordt en wie zal dit tegenspreken?

Alle schepselen vertellen Zijn lof, ook de mens: zij vertellen die doordat zij allen met wijsheid zijn gemaakt. De zon, de sterren, de planten, de dieren, de zeeën en de bergen, de grote steden en het vlakke veld, zij, vertellen van de HERE, dat bij Hem wijsheid is en wetenschap.

Om nu geen scheiding te maken tussen wat wij zien en wat wij niet zien, zegt de dichter van Psalm 19: De wet van de HERE is volmaakt.

Onverstandigen leren wijsheid. Zo volmaakt als de zon is, om het leven op aarde te dienen, zo volmaakt is nu ook de wet. Ja, die dichter had nog nooit gehoord over natuur en genade. Wij wel, maar de vraag is: Zijn wij er wijzer door geworden? Daarom gaan wij luisteren en leren en zo gaan wij lezen de wet van de HERE, d.w.z. een stukje ervan, voorlopig 6 hoofdstukken van Leviticus.

Om de volmaaktheid te kennen, om met de psalmdichters Zijn lof te kunnen zingen. Want de HERE van de zon is groot en Hij is ook de HERE van de wet. De HERE, die onze handen gemaakt heeft, is te prijzen: kijk maar naar Rotterdam en naar de Zuiderzeewerken en naar de vliegtuigen op Schiphol. Hij is ook de HERE van de wet. Laat ons dan bedenken en goed luisteren, wie er spreekt en als wij soms eens iets niet verstaan, laat ons dan bedenken, dat wij maar mensen zijn, die niet alles begrijpen kunnen, want zover ik weet, begrijpen wij ook niet alles van de zon of van de planten. We beginnen te spreken over de wet, waar zij

handelt over de dieren: rein en onrein. En wij houden ons aan de plaats, waar het beschreven staat, dat is dus: Leviticus 11.

2 Leviticus 11 - over reine en onreine dieren

In hoofdstuk 11 van Leviticus begint de HERE zijn volk te leren, wat rein en onrein is en met name wat de reine en onreine dieren zijn.

In hoofdstuk 12 spreekt hij over de kraamvrouw.

In hoofdstuk 13 en 14 over de melaatsheid.

In hoofdstuk 15 over de seksuele onreinheid.

Zover ik weet spreken uitleggers altijd over cultische onreinheid: wat toen onrein was is thans niet meer onrein, want de cultus (eredienst) is veranderd. Maar nergens leest men, dat hier de HERE spreekt die ook is onze Heelmeester, onze Dokter.

Dit alles weet men van de natuur en de stoffelijke wereld. Daarom is het mijn bedoeling u te wijzen op de overeenkomst, die er is tussen deze wetten en het optreden van de Here Jezus in de jaren, toen Hij op aarde was, genezende de zieken, reinigende de melaatsen, van stad tot stad. Hij genas hen als de Here van Zijn kerk, de Here van het ganse leven. Dus als we zeggen: in deze wetten spreekt Hij als onze Heelmeester, dan bedoelen we: dominerend is de bevordering van de gezondheid, maar .... omdat Hij niet alleen onze Heelmeester is, zijn er ook motieven, die andere zijden van het leven raken.

De Farizeeën en de wetgeleerden kenden Hem niet, zij zagen geen overeenkomst tussen Hem en de wet, want ze deden hetzelfde als wat heden vele theologen doen, ze lazten Zijn wet om godsdienstig te zijn, om voor Hem wat te verdienen. Daarom kenden zij Hem niet, want Hij kwam niet om gediend te worden, maar om te dienen. Zo ging Hij het land door. Zo gaf Hij eertijds Zijn wet: Eet dit niet, eet dat niet, want het is Mij een gruwel, reinheid zult ge betrachten.

Dat leerde Hij de kraamvrouw. Onze dokter doet hetzelfde.

Een dood aas en een lijk zijn ook gevaarlijk. De dokter zal het niet tegenspreken. In de tijd van de watersnood hebben de dokters er op gewezen, hoe gevaarlijk al dat dode vee in de rampgebieden was. Hij, de HERE, wist hoe bacteriën zich ontwikkelen: onreinheid is hun voedingsbodem. Hij wist hoe gevaarlijk onreinheid voor een volk is, nog wel beter dan onze huidige artsen. En Hij had Zijn volk lief, daarom leert Hij het reinheid. Hij wil niet, dat Zijn volk vernield wordt door allerlei ziekten, maar leeft en het goede ziet. En Hij onderwijst zoals een arts dat doet. Hij wijst de weg ten leven, zonder een wetenschappelijke verklaring te geven.

De arts geeft medicijnen en wij consumeren, in het geloof, dat het helpt, maar wat voor geneeskracht er in schuilt, dat weten we niet: de HERE geeft Zijn volk de wet en zegt: doet dat en gij zult leven: politiek, economisch, juridisch, medisch. Laten wij zo luisteren naar de wet over reine en onreine dieren, en dan later (wat dan veel gemakkelijker is) naar de wetten over de kraamvrouw, melaatsheid, enz. en over de onreinheid door het in aanraking komen met voorwerpen .... als wetten van onze Heelmeester, onze dokter, die ook onze HERE is. Die spreekt over wat

wij eten zullen en wat wij niet eten zullen en zo Zijn volk een voedings- en gezondheidsleer geeft, die overeenkomt met de resultaten van de moderne wetenschap.

Verder willen we ons beperken tot de bespreking van de huisdieren.

De in het wild levende dieren zijn niet zo belangrijk voor de voeding van een volk en mijn kennis van deze dieren is te gering om er veel positiefs van te zeggen. Dit houdt echter niet in, dat er niet veel van te zeggen valt. Want alleen al de jacht op wild bergt het gevaar in zich, dat het evenwicht in de natuur verstoord wordt.

Dus we beperken ons tot de huisdieren.

De ezel, de kameel en het varken als onreine; de koe, het schaap en de geit als reine dieren.

Nu heb ik in het bovenstaande gezegd: dominerend in deze wetten is de bevordering van de gezondheid. Maar aangezien het de HERE is, die spreekt, zijn er ook motieven die andere zijden van het leven raken en dit moeten we wel goed in het oog houden en dat vooral als we denken aan die glanzende Oosterse ezel, een bij uitstek lief en rein dier, en daartegenover b.v. de sprinkhaan, die rein verklaard wordt. De sprinkhaan, die in gebraden vorm in het Oosten gegeten wordt, levert geen gevaar op voor de gezondheid. Het eten van sprinkhanen verstoort ook het evenwicht in de natuur niet. Het eten van vlees van een ezel is ook niet gevaarlijk, maar .... het varken is onrein en daardoor, zoals we straks zullen zien, is het vlees schaars in Israël en zou het fokken van ezels en kamelen voor de consumptie mogelijk worden, want de ezel is een rij- en trekdier, maar beslist geen vleesproducent.

Nu de ezel onrein is, zullen er niet meer nakomelingen gekweekt worden, dan nodig zijn voor het noodzakelijk werk en de os, dus de mannelijke nakomeling van de koe neemt als trekdier zoveel mogelijk zijn plaats in. Dit nu geldt ook voor de kameel.

Als laatste van de onreine dieren staat op ons lijstje het varken. De reus onder de dwergen als vleesproducent. Geen dier is met het varken te vergelijken. Zoals we reeds gezegd hebben, een ezel en een kameel zijn geen vleesproducenten, maar ook geen van de melkdieren is met het varken te vergelijken; en het melkvee is rein, dus dat mag gegeten worden.

Een koe draagt negen maanden en geeft dan een kalf. Indien het een vaarskalf is, is het minstens 2 1/2 jaar, eer het zelf een kalf ter wereld brengt.

Een varken draagt 3 maanden, 3 weken en 3 dagen en brengt dan ongeveer 8 jongen ter wereld. De vrouwelijke nakomelingen brengen weer jongen ter wereld als ze bijna een jaar zijn. Na de jongste oorlog is het weer gebleken, hoe vlug het varken in staat is, om de vleesproductie op peil te brengen.

En toch wordt het varken onrein verklaard, want in het bovenstaande hebben we dan ook alle goede eigenschappen genoemd, of beter, het varken heeft maar één goede eigenschap, n.l. het is een grote vlees- en vetproducent.

Het is geen trek- of lastdier, het geeft geen melk en het houden van varkens is voor de samenleving een groot gevaar. De gevaren nu van de varkenshouderij zijn van een ander karakter dan van vele andere dieren.

Wie leeuwen fokt heeft te maken met het directe gevaar van tanden en klauwen. De gevaren verbonden aan het fokken van varkens zijn geen directe, maar indirecte gevaren.

We zullen er vijf noemen: het verteringsorgaan, het menu, de arbeid, de zindelijkheid, om daarna te wijzen op de profijtelijkheid van de melkproductie boven de vleesproductie ten aanzien van voeding en gezondheid.

2.1 Het varken en het verteringsorgaan

Allereerst: het varken en het verteringsorgaan.

Het varken heeft een verteringsorgaan, dat overeenkomt met dat van een mens en van een rat, oftewel het is een omnivoor en het is daardoor, dat het zijn duizenden, ja miljoenen heeft verslagen. Daardoor is het varken het meest gevaarlijke dier, dat ooit op de aarde heeft geleefd. De ontwikkeling van ons werelddeel is door het varken voor eeuwen geremd. Want omdat het varken hetzelfde verteringsorgaan heeft als de rat, huist de rat daar, waar het varken gevoederd wordt: alle voorwaarden om te leven, vindt de rat in de varkensstal. Zijn grote dorst in de tijd van het jongen-werpen kan gelest worden, het eiwitrijke voeder, geschikt voor zijn niet omvangrijke maag, is aanwezig. Zelfs in deze tijd van vergif en beton is het nog moeilijk de ratten te weren uit de varkensstal. Hier komt nog bij, dat de rat dezelfde voortplantingsvermogens heeft als het varken en zo kunnen we de lijst langer maken: varkens, ratten .... besmettelijke ziekten. Het is bekend, dat pest (en ook nog wel andere ziekten) verspreid wordt door ratten en wie weet, hoe de pest geheerst heeft in de loop der eeuwen. zal toegeven, dat het varken indirect veel slachtoffers heeft gemaakt. Ook heeft de pest geheerst in Egypte en de HERE zei: Doe Mijn geboden en geen van die ziekten zal u treffen. De dokter zegt vandaag hetzelfde: Bestrijdt de ratten door een stadsreinigingsdienst, door een goede riolering, door varkenshokken van beton en isolering van het voer. Ontneemt deze dieren hun levensmogelijkheden en land en volk zijn gered.

2.2 Het varken en het menu

Het tweede gevaar, dat we willen noemen is: het varken en het menu. Ook dit is niet een direct, maar een indirect gevaar, want zoals reeds gezegd is, het varken heeft schier een onbeperkt voortplantingsvermogen en het is een omnivoor. Het zijn ook deze twee eigenschappen, waardoor een totale graan- en grasoogst omgezet kan worden in vlees. Dus met andere woorden: een varken kan van een melkdrinkend en een graan- en vruchtenetend volk een vleesetend volk maken en dit laatste is voor een volk fataal. Veel vlees is ongezond. Met melk is een volk meer mans. Melk is dan ook het meest volmaakte voedsel op aarde; aangevuld met brood en vruchten heeft melk een menu, dat een goede gezondheid waarborgt. En het is dat menu, dat de HERE Zijn volk geven wilde. Daarom leerde Hij hun in de woestijn reeds eten, wat goed was, hoewel hun ziel verdrietig werd en verlangde naar het vlees van Egypte. Hij, de HERE weet wat goed is, nog beter dan onze huismoeders, aan wier oordeel wij, als mannen, ons onderwerpen door te eten "wat de kok schaft". Want in Israël zou het vlees schaars zijn: melk, graan en vruchten - als toespijs - in overvloed. Het is een gezond voedsel; onze vrouwen zeggen het ook. De dokter zegt het ook en op de aanplakbiljetten staat: "Met melk meer mans" en „Eet meer fruit".

2.3 Het varken en de arbeid

Ten derde: Het varken en de arbeid. Een koe loopt over het veld en vreet. Niemand heeft er aan te werken, zij bedient zichzelf. Een varken zit in zijn hok en wacht, tot hij bediend wordt. Zijn voedsel wordt klaargemaakt. Het liefst heeft het varken graan en krijgt-ie dat niet, nu dan vet-ie niet! Krijgt-ie het, dan vet-ie, maar als men hem 1000 kg calorieën geeft, dan produceert hij geen 1000 kg calorieën vet en vlees, o neen, een gedeelte maar. Hierin schuilt nu een

geweldige hoeveelheid arbeid. Eerst oogst men graan, als men geoogst heeft, dan wordt het omgezet in vlees, om tenslotte maar een gedeelte van de voedingswaarde over te houden. Dus al de arbeid, daaraan verbonden, is vergeefs, ja, was het maar vergeefs!

"Mijn volk, Ik breng u naar een land, waar u..... niet veel moet werken, het is het land der rust. Doe Mijn geboden en ge zult zitten onder uw wijnstok en vijgenboom. U zult niet gehaast te leven hebben, ook uw dienstknecht en uw dienstmaagd, uw os en uw ezel niet. Veel rust, met een passend menu. De zwoeger kan nog wel een flink stuk vlees verdragen, maar bij veel rust past dit menu. Doe maar wat de dokter voorschrijft en het zal u welgaan.

2.4 Het varken en de zindelijkheid

Ten vierde: het varken en de zindelijkheid. Een varken is een vuil dier. Je kunt een varken wassen, maar direct loopt het dier naar de modder en wast zich op zijn manier. Ik meen, dat één van de apostelen dat ook reeds gezegd heeft. Ook de mest is vuiler dan van een koe; ook dit zit in het menu (het menu van de omnivoor). Hoe vuil en hoe vies de varkensstal ook is, het varken trekt zich geen van deze dingen aan. Zijn vlees- en vetproductie is er niet minder om. Geen enkele aansporing tot zindelijkheid gaat er van het varken uit. Als een varkensboer zindelijk is, dan is hij dat ondanks het varken. Hoe geheel anders is dit bij een koe. Als een veeboer vuil is, dan is hij dat ondanks zijn melkvee. Want de melkproductie stimuleert de zindelijkheid. Ik weet nog, hoe de dienstbode geprezen werd als de emmers stonden te blinken en de ontstomer en de kam schoongemaakt waren. Geen enkele rest was er van de melk nog te vinden. En deze zindelijkheid was er op de veebedrijven, vóór Pasteur de bacteriën ontdekte. Wie als boer niet zindelijk was, ondervond dat, doordat de melk vlug verzuurde en vooral vertoonde de kaas dan allerlei gebreken. En hoe warmer, hoe meer men letten moest op de zindelijkheid in huis en stal. De HERE onderwijst hen en leert de weg ten leven.

2.5 Melkproductie of vleesproductie?

Als slot wil ik nog geven de motivering, waarom de HERE de melkproductie stimuleert en de vleesproductie reduceert

Reeds lang weten we, dat melk een goed voedsel is. Een ieder kan dat waarnemen, want een zuigeling is in staat, om op melk te leven en door melk te groeien. De jongste wetenschappelijke onderzoeken hebben dat ook bewezen en men is tot de slotsom gekomen, dat melk een bijna volmaakt voedsel is. Er is geen enkel voedsel bekend, dat ten deze met melk kan concurreren. Melk, aangevuld met bepaalde fruitsoorten, sinaasappelen en citroenen of sommige bladgroenten, is "volmaakt", d.w.z. men kan er uitsluitend van groeien, leven en werken.

De mensen, die de melk wetenschappelijk als voedsel onderzocht hebben, verklaren dat die volmaaktheid berust op het volgende:

- a. Het is een volledig voedsel. Het bevat alle bestanddelen, die voor de groei en de gezondheid nodig zijn. Als scheikundige bestanddelen bevat melk water, melkvet, twee soorten eiwitten, melksuiker, verschillende zouten, koolzuur, zuurstof en stikstof, verder kleur- en reukstof. Als biologische stoffen bevat de melk enzymen en vitaminen, bacteriën, toxiden en antitoxiden.

- b. Al deze stoffen bevat de melk en ze bevat ze in die verhouding, die gewenst is, om het meest harmonische voedsel te verkrijgen. En ze bevat deze stoffen in een gemakkelijk opneembare vorm. Dit komt, doordat ze fijn verdeeld zijn in het melkwater. Sommige zijn opgelost als suiker in water, andere als stijfsel in kokend water, alleen te zien vele malen vergroot. En er zijn ook nog stoffen, die niet eens door de microscoop zichtbaar zijn. En tenslotte heeft melk het voordeel, dat het als vloeistof gemakkelijk geconsumeerd wordt .

Ik hoop dat het door deze opmerkingen duidelijk wordt, waarom de HERE het melkgevende vee rein noemt en de andere dieren onrein. Samenvattend zouden we kunnen zeggen:

- a. vanwege de profijtelijkheid van de melkproductie boven de vleesproductie.
- b. ten overstaan van het varken (en daarbij kunnen we soms ook denken aan het konijn). Het varken heeft dezelfde verteringsorganen als de mens en de rat.
- c. Het varken kan onbegrensd vlees produceren, dus de mens bewegen eenzijdig te eten.
- d. Het mesten van varkens gaat ten koste van reeds geproduceerd voedsel (graan) en dat vraagt arbeid en betekent verlies van voedingswaarde.
- e. Het varken is een dier, dat zich in zijn ontwikkeling niet stoort aan vuilheid, dus de zindelijkheid niet stimuleert en daardoor ook een gevaar oplevert.
- f. Het melkgevend vee stimuleert de zindelijkheid wél.

Van vers 24 tot vers 35.... dat zijn regels naar welke wij ook vandaag nog leven: wie één van deze beesten aanraakt, voelt zich niet alleen onrein, maar is het ook werkelijk en waar ze opvallen, beschouwen ook wij onrein en spoort een mens aan, om al deze gebruiksvoorwerpen en ook zichzelf rein te houden. Dat een aarden vat verbroken moet worden (vs. 33), is duidelijk, als we bedenken, dat het besmettingsgevaar groter is bij een aarden vat dan bij een vat van metaal. En ook zien we de aansporing, om rein te zijn, d.w.z. doeltreffende maatregelen te nemen, door te zorgen, dat het aarden vat, al is zijn waarde dan niet zo groot, zodanig wordt weggezet, dat het onbereikbaar is voor onreine dieren. Ik denk dat het aarden vat veelal gebruikt werd, om water in te bewaren. Als dat zo is, dan spreekt het vers nog duidelijker taal, want de inhoud van het aarden vat is gemakkelijk te bereiken voor knaagdieren, ratten, muizen, enz. die daar dan ook hun dorst kunnen lessen: ze zetten hun scherpe nagels in de wand van het vat en alzo kunnen ze tegen de wand klimmen. Het is dus zaak het vat zó weg te zetten dat het onbereikbaar is, want als ze kunnen drinken zou dit ten eerste hun voortplanting bevorderen. Ook in de volgende verzen lezen we over de verontreiniging met besmet water en ook dat komt overeen met onze huidige opvattingen: alle voedsel dat vochtig is, levert een veel groter gevaar voor besmetting op dan wanneer het droog is, want één van de eerste levensvoorwaarden voor het micro-organisme is vocht.

Wat de volgende verzen aangaat, niemand zal beweren, dat degenen, die zich niet houden aan die woorden, wijs doen: al dat kruipend gedierte, het is ook werkelijk onrein. Dit is nu de wet van de reine en onreine dieren, om te onderscheiden tussen het onreine en het reine en tussen het gedierte dat men eten en het gedierte dat men niet eten zal.

Eindelijk: Het is de HERE, die deze wetten gaf, even Dezelfde als Degene, die op aarde was. Hij vervulde de wet en dat was te zien: Hij genas de zieken, reinigde de melaatsen, van stad tot stad. Hij komt ook terug op de wolken, op de jongste dag.

Het lezen en onderzoeken van Zijn wet kan ons bewaren voor het gevaar, dat we een andere HERE zouden verwachten dan de Schriften ons openbaren. De Joden kenden Hem niet. Zij kenden, vanwege hun ongelooft, ook de wet niet. De Christenheid van vandaag kent Hem dikwijls niet meer, want met hun theologie hebben ze een eigen Here gemaakt, maar die Here komt niet op de wolken. De HERE, die wederkomt, dat is de HERE van de schepping, die alles heeft gemaakt; dat is de HERE van de wet, dat is de HERE, die van stad tot stad zieken genas, die geleden heeft onder Pilatus, om onze krankheden.

3 Leviticus 13 - De melaatsheid

Het is mijn bedoeling, om hoofdstuk 12 over te slaan en dat gelijk met hoofdstuk 15 te bespreken. Dus we gaan nu over tot hoofdstuk 13, dat handelt over één van de ergste plagen van het Oosten: de melaatsheid

Melaatsheid is een ziekte, die door bijna dezelfde bacteriën veroorzaakt wordt als T.B. Zindelijkheid is altijd de beste bescherming geweest tegen deze ziekte. In de middeleeuwen kwam de melaatsheid ook veelvuldig voor in onze landen.

Volgens deskundigen kan melaatsheid zich slechts dáár handhaven, waar onzindelijk geleefd wordt. Zij schrijven daarom voor, om zindelijk te zijn op net lichaam, op kleren en op meubelen. Doelend op hoofdstuk 11 zou ik op willen merken: dat is een oud gebod: hoeveel wassingen van het lichaam en van de kleren en de gebruiksvoorwerpen worden er niet voorgeschreven. De wetenschappelijke mens heeft thans ontdekt, dat dit de methode is om melaatsheid te bestrijden.

Een tweede opmerking, die ik wil maken, is deze: We kunnen niet aannemen, dat in ons hoofdstuk met melaatsheid alleen die ziekte bedoeld wordt, die wij er onder verstaan, want er is herhaaldelijk sprake van genezing en het natuurlijk verloop van melaatsheid is net als kanker en dikwijls T.B.: dodelijk! Beter is, mijns inziens, te denken aan allerlei soorten van puisten en zweren en ook vinden we in de voedings- en gezondheidsleer van hoofdstuk 11 de methode, om deze verschijnselen te bestrijden. De huidspecialisten beweren vandaag, dat de mensen die veel hinder van puisten hebben enz. in de regel mensen zijn, die zelden of nooit fruit eten. Welnu, de wet op de reine en onreine dieren is, zoals we gezien hebben, een wet, die langs automatische weg het gebruik van meer fruit stimuleert. Ook is duidelijk, dat de Thora onderscheid maakt tussen gevaarlijke of ongevaarlijke uitslag of zweren.

De melaatse nu noemden ze saroe'a, dat is de van God geslagene.

De Arabieren noemden hem de van God bestredene. Maar dit hield beslist niet in, dat de Israëliet daardoor gedwongen werd, schuld te erkennen. Job zat melaats op een steenhoop en hield vast aan zijn oprechtheid, maar dan moest die oprechtheid, dat is dat doen van de wet, er ook wezen.

Zo werd de weduwe ook gezien als de van God geslagene. Maar de weduwe in 2 Kon. 4: 1 zegt tot Elisa: Uw knecht, mijn man, is gestorven en gij weet zelf dat uw knecht de HERE vreesde. Dus ook hier het pertinent ontkennen van het verband dat er zou kunnen zijn tussen de wet en het door God geslagen zijn. Deze weduwe kon zeggen: Mijn man heeft geen weduwen en wezen verdrukt. En Elisa bestraft ze niet, maar ze wordt door een wonder uit haar nood geholpen. Maar dat dit verband gezocht werd, is wel zeker, en dat is ook goed, want er is verband tussen zonde en straf. Naomi zei: De HERE heeft mij grote bitterheid aangedaan en zo zocht ze weer de weldaden van het leven in het verbond. En onze HERE heeft ook zeker dat verbond bedoeld toen Hij zei in Nazareth: Er waren vele weduwen in Israël in de dagen van Elia en tot geen van hen werd Elia gezonden dan naar Sarepta Sidonis, tot een vrouw, die weduwe was. En er waren vele melaatsen in Israël in de dagen van Eliza en geen van hen werd gereinigd dan Naäman, de Syriër. Want deze profeten hebben geleefd in dagen van de vuile dienst van Baäl en verachting van de dienst des HEREN. En dan zal ook geen enkele arts dit verband ontkennen. Dus dat de priester het schuldoffer kreeg, was altijd een beloning voor zijn diensten. Maar zo de priester, uit wiens mond de wet gaat (dat is de thora of onderwijzing), bestraffen moest, dan had het schuldoffer een veel bredere betekenis en een ruimer effect.

Ook is het niet waar, wat vele exegeten zeggen, dat de melaatsen levende doden waren, die buiten de verbondsgemeenschap gesloten werden. Via de priester bleven ze in contact met de dienst des HEREN in het heiligdom. Neen het is eerder zo, dat ze de weldaden van het verbond bijzonder ondervonden, want bij de priester was de wet en daar bij de priester groeide van geslacht op geslacht de kennis van ziektebeelden en middelen om ze te bestrijden. Dit zien we ook als we letten op de handelingen bij de reiniging. Reine vogels, bronwater, scharlaken en hysop, allemaal voorbeelden van reinheid. Verder de wassingen, het afscheren van het haar, dit ook voor betere controle. Reinheid, reinheid en nog eens reinheid, leert de Thora. In Israël zijn de huidziekten niet zo beperkt, omdat het beter is dan de volken van rondom. Ze hadden deze wet niet, omdat ze groter of knapper zijn dan andere volken. Neen, omdat God ze liefhad en om de eed die Hij gezworen had, daarom was er verzoening door het bloed des verbonds, daarom was er uitverkiezing. En er waren vele melaatsen in Nederland in de tijd van de Middeleeuwen. Ze waren er maar niet zonder oorzaak, want de HERE was de god van de godsdienst en met het natuurlijke leven had Hij niet van doen. Het was de god, geboren in het brein van de theoloog en die geneest niet. Hij verloor ook niet van de pest, maar maakte deze ziekte erger. Ontstellend is als we lezen, dat tezelfdertijd in verschillende steden Jodenvervolgingen zijn uitgebroken. Men beschuldigde de Joden, dat zij bronnen hadden vergiftigd. Het bewijs? De Joodse bevolking werd relatief minder door de pest aangetast dan de Christenen. Maar dat dit kwam, omdat de Joden Gods wetten voor de gezondheid onderhielden, kwam in het hoofd van de verblinde Christenen niet op. Godsdienstig wilde men zijn: geseltochten, bedevaarten naar Rome, vasten, het lichaam kwellen, zodat de mensen uitgeput van fysieke ontberingen een

gemakkelijke prooi werden van de pest. Wat een dwaasheid!
Maar zijn de huidige Christenen met hun godsdienstigheid veel wijzer? Ze hebben van de HERE gelukkig een geneeskunde ontvangen, die op wetenschappelijke wijze de oorzaak van veel ziekten aan het licht heeft gebracht; maar ook de kwakzalverij bloeit en de kruidenboertjes hebben het goed, maar vooral de godsdienstige gebedsgenezingssamenkomsten zijn populair.
Ik ben de HERE, uw Heelmeester, luister naar Mijn onderwijzing en Ik zal geen verdere ziekten op u leggen. Daarom is in Israël de melaatsheid de slag.
En de dokters zeggen: Hij, die deze wetten gaf, is een Here, die de levensvoorwaarden van een volk kent. We hebben het pas ontdekt.

4 Leviticus 14 - reinigingsvoorschriften

De voorschriften, ons vermeld in Leviticus 14 betreffende de reiniging van melaatsheid hebben een driedelig karakter:

- a. De *contrôle door de priester*. De priester die voor 'sHEREN aangezicht stond, aan wie de bediening der verzoening was toevertrouwd, hij alleen was bevoegd, iemand genezen te verklaren. Ongetwijfeld had de priester kennis van melaatsheid, niet alleen door de gegevens der wet, maar ook door de ervaring: alle mensen kwamen immers bij de priester en naar de aard van de aandoening kon hij, zo mogelijk, een weg ter genezing wijzen. Ook om fraude te voorkomen is alleen de priester bevoegd, iemand genezen te verklaren.
- b. Ten tweede leert ons dit hoofdstuk, hoe de gehele behandelingen van de reiniging de genezen melaatse *onderwijzen, om de reinheid lief te hebben*: reine vogels, bronwater, scharlaken en hysop, allemaal voorbeelden van reinheid, (ook het bloed waardoor de ene vogel mag wegvliegen), verder de wassingen, het afscheren van het haar (dit ook, om een betere controle te hebben over de hoedanigheid van de huid), zij alle onderwijzen de gewezen melaatse, om de reinheid te minnen. De wet, in dit geval Lev. 11, gaat uit van de priester.
- c. De priester heeft *heel wat werk* gehad aan zo'n melaatse. Hij heeft de melaatsheid geconstateerd en zo mogelijk, vanwege zijn ervaring, een middel aanbevolen ter genezing. Ook heeft de priester de reiniging geregeld en door zijn dienst verzoening gedaan over de zonde van onreinheid, bedreven door de melaatse. Voor deze dienst nu ontvangt de priester een *beloning*, (vers 13): het schuldoffer en zondoffer is voor de priester; het is afgezonderd, de gewezen melaatse mag er niets van hebben. Het loon van de priester moet volkomen zijn, want de Here van de priester is niet als Farao, die slagen geeft voor diensten. Het loon van de priester, daar mag niet op beknibbeld worden, het is een heiligheid der heiligheden, (vert. N.B.G.: "*allerheiligst*"). Zelfs als iemand arm is, dan zal de priester toch altijd nog een schaap ontvangen ter beloning. Zo'n beloning verdient de priester óók: van hém gaat de wet uit, die het volk behoedt voor allerlei besmettelijke ziekten, zo ze maar luisteren. Maar dat is altijd zo; dat geldt ook, als een arts ons een advies geeft.

4.1 WONINGBOUW

In vers 33 begint de HERE Zijn volk onderwijs te geven, waar ze een huis bouwen zullen. Dan bedoel ik ook nu weer, evenals in het voorafgaande, te wijzen op de indirecte gevolgen van de wet. Want nergens staat waar ze een huis moeten bouwen, maar de wet zal de bouwer een plaats doen kiezen, waar de ervaring geleerd heeft, dat een huis droog blijft, dus niet in een laagte of een vochtige streek, (b.v. niet in Gouda, maar in De Bilt, niet in Semarang, maar in Bandoeng), niet in Jericho, maar in Jeruzalem. Want zo niet, dan moet het afgebroken worden. Ik noem deze vergelijking, omdat we vandaag ook nog zitten met het probleem. Het lage land is meestal het meest vruchtbare land, niet alleen in Nederland, maar ook daarbuiten. En in een land, waar de vervoerscapaciteiten gering zijn, is er altijd de neiging, om daar te wonen, waar de goederen geproduceerd worden; dan spaart men in de prijs van de consumptie de vervoerskosten uit. Jeruzalem nu lag niet in een vruchtbare streek, maar lag wel dicht bij de vlakte van Jericho en over de Jordaan waren de velden van Moab. Ook lag Jeruzalem niet aan handelswegen. Jeruzalem had maar één voordeel; het lag hoog, het was er gezond wonen. In de vlakte van Jericho was de relatieve vochtigheid van de lucht veel hoger en daardoor waren er de voordelen voor de ontwikkeling van micro-organismen veel guntiger, Warmte en vocht, ze waren te vinden in de vlakte van Jericho en over het algemeen in lage gedeelten, waar in regentijd veel water is (Gouda, Semarang). Hoe hoger men woont, hoe droger de lucht en dikwijls de grond; ook de invloed van het zonlicht is groter, de geneeskrachtige (de vitamines vormende) stralen bereiken daar het aardoppervlak. Die woonplaats Jeruzalem verkoos de HERE als hoofdstad van Zijn Rijk en door Zijn wet onderwees Hij Zijn volk, waar ze een huis moesten bouwen. Dat is altijd op de hoger gelegen delen van hun land, anders werd het huis melaats. Wonen in een vochtig huis is gevaarlijk voor de gezondheid. Wie zal het beter weten dan de HERE, die die wonderlijke wereld van het micro-organisme gemaakt heeft? Daarom geeft Hij Zijn volk deze wet en maakt in Zijn wet onderscheid tussen huizen, die gebouwd zijn op een ongunstige plaats en zodoende helemaal vochtig worden én huizen, die plaatselijk vochtig worden, omdat men gebruik gemaakt heeft van materiaal, dat water aantrekt, in dit geval de stenen of de pleisterlaag. Het kan immers gebeuren, dat stenen of pleisterspecie gebruikt worden waar zouten in zitten, die vocht aantrekken. Daarom gebiedt de HERE, dat men zo'n vochtige plaats af zal breken. Ook daarin wordt het volk onderwezen, om kennis te vergaren aangaande materialen, die geschikt of ongeschikt zijn voor de huizenbouw. De volkeren van rondom moeten die kennis missen. De vogel die niet geslacht werd, werd niet gespaard, omdat hij mooier of beter was dan de andere vogel, maar hij kon gedoopt worden in het bloed van de geslachte vogel. Daarom was voor hem het leven! Zo onderwees de priester 's HEREN volk ook betreffende bouw- en woningtoezicht. Van een beloning voor de priester wordt in dit gedeelte niet gesproken. Het afbreken van een huis, het brengen van stenen naar een afgezonderde plaats, is al zo'n opgaaf en een financiële strop .... en verder: het gevaar is meer individueel dan van melaatsheid. Ook is er niet altijd sprake van schuld; het kan immers zijn, dat een huis melaats wordt doordat er een waterader onder het huis zit of wateraantrekkende zouten verborgen zijn in stenen of specie, die kunnen soms ook onzichtbaar zijn: denk maar aan keukenzout, het is niet altijd vochtig.

Desniettemin verricht de priester hier ook weer een belangrijk werk. Komende bij een huis, dat afgebroken of verbeterd moet worden, zal hij met zijn ervaring, aangevuld met de onderwijzing van zijn vaderen, het volk kunnen dienen en praktische aanwijzingen kunnen geven en hij doet dit als voorlichter, het is dus een voorlichtingsdienst. En niet alleen de getroffene, maar de hele streek profiteert van de voorlichting, want een gestrand schip is een baken in zee. Zijn loon is dan wat het volk opbrengt aan eerstelingen, enz.

5 Leviticus 12 en 15 - Hygiëne

Voordat we beginnen met de bespreking van Lev. 12 en 15, eerst nog enkele opmerkingen. Want het is ons bij de bespreking duidelijk geworden dat we niet altijd letten op de indirecte gevolgen van de wetten en dit moeten we juist in het vervolg steeds meer doen, willen we de heilzame werking verstaan.

Dan allereerst iets over het steeds herhaalde gebod, om zich te baden met water en het wassen van kleren en gebruiksvoorwerpen. Want het is met het zich baden en het zich bewegen in een reine omgeving net als bij vele andere dingen: hoe meer men het doet, hoe groter de behoefte wordt. Wie gewoon is zich te bewegen in een onreine omgeving en zich niet te baden, heeft op den duur ook geen behoefte meer om zichzelf en zijn omgeving te zuiveren. Het kan zelfs zo sterk worden dat men waterschuw wordt. Nu, de wet zorgt ervoor dat het volk reinheid-minnend wordt. Zo is het ook met het eten van vlees: wie veel vlees eet en dat van jongsaf, die heeft een veel grotere behoefte aan vlees dan wie zich meer gevoed heeft met groenten en fruit. Ik heb wel eens horen vertellen, dat het verteringsorgaan van de mens minder goed ontwikkelt, als men van jongsaf veel vlees eet dan bij het eten van veel groenten.

Proeven met kikkers hebben bewezen dat dit bij die dieren zo is. Dus de behoefte stijgt naarmate men gebruikt. Vgl. bijv. ook bij het roken en het gebruik van jenever.

Dat wassen nu stimuleert de wet en het gebruik van vlees reduceert de wet.

Verder .... een tijd van onthouden is een middel, ook om in de tijd van het gebruik matig te zijn.

En dit gaan we nu aantreffen in de bepalingen betreffende het geslachtelijk verkeer. De HERE onthoudt het Zijn volk niet. De natuurlijke liefde wordt in de Schrift telkens weer loffelijk bezongen als een machtig en schoon stuk van 's HEREN werken. Een heel boek is er aan gewijd (Hooglied). Nu zijn er die zeggen: Hooglied is geschreven, om de kerk te leren de verhouding tussen God en Zijn volk, maar dat is niet juist, want de dichter bezingt Gods werken en in dit geval het schone van de liefde als verschijnsel in de schepping. Wel gebruikt de HERE deze liefdesverhouding vaak als beeld, om Zijn volk te leren, hoe lief Hij hen heeft. Over dit huwelijksleven handelen voor een groot deel onze hoofdstukken en twee dingen gaat de HERE Zijn volk leren: reinheid en matigheid. Reinheid om ziekte te voorkomen en matigheid, om Zijn volk te behoeden voor de schadelijke gevolgen van overdreven geslachtelijk verkeer. Telkens leert Hij Zijn volk een onthoudingsperiode en wie daar nu naar luistert, die zal ook in een tijd, als de onthouding niet geboden is, matig zijn. Vlees is een kostelijk voedsel, maar met mate dient men het te gebruiken, want de behoefte

stijgt als men onmatig is. Deze regel geldt ook voor het leven van de natuurlijke liefde. Het gevaar is er, dat men kust, zonder echt lust.

En zoals wij een dronkaard, als hij ons de weg vraagt, bij voorkeur een weg wijzen, die niet langs een kroeg loopt, zo gebiedt de HERE, dat in de tijd van onthouding de vrouw afgezonderd zal zijn. Want de gelegenheid schept ongemotiveerde genegenheid. De onthouding kweekt matigheid, ze bevordert de echte genegenheid.

Waarom een vrouw langer onrein is van een meisje dan van een jongen, is mij op het ogenblik onduidelijk en daarom waag ik het niet er veel van te zeggen; alleen dit: de lichaamsbouw van een vrouw is zodanig, dat ze vaker onrein wordt dan de man; een meisje is dus minder rein dan een jongen. Wie meent, dat we hieruit mogen opmaken, dat de vrouw minderwaardig is ten opzichte van de man, weet niet wat hij zegt, omdat hij de realistische sprake van de Schrift niet verstaat. Ook is het zeer goed, dat een vrouw na de bevalling de priester spreekt uit wiens mond de wet gaat, om te profiteren van zijn wijsheid, een wijsheid die haar zusters van de volken van rondom moeten missen. En de priester krijgt zijn beloning voor de grote diensten die hij het volk mag bewijzen.

Lev. 15: Er is wel geen hoofdstuk, dat zo misverstaan wordt als Lev. 15. Er wordt daarin eerst gesproken over een vloeijing uit het lichaam (lijf, vertaalt Noordzij), van een man. Wat wordt daaronder verstaan? Mijns inziens is het mogelijk, om te lezen: enig mens. Dat er staat man, geeft aan dat er hier niet gesproken wordt over de bekende vloeijing, die alleen bij vrouwen voorkomt. Volgens Joodse commentaren moet men denken aan geslachtsziekten; ook dit geloof ik niet, want dan zou het volk toch wel erg de wet, die we zo-even besproken hebben, verachten, als dit veelvuldig voorkwam en daar gaat de Schrift niet van uit. Exegeten als Noordzij en Gispén, denken niet aan geslachtsziekten maar aan een catarrale ontsteking van de urinebuis. Waarom, is mij niet duidelijk en de betekenis van de uitgebreide hygiënische voorschriften, ontgaat me. Want als men dat leest, dan is dat nog al wat en dat allemaal terwille van de rituele onreinheid en dat voor zo lang. Verder weet ik van een arts, dat een catarrale ontsteking van de urinebuis zelden voorkomt en niet erg besmettelijk is. Dezelfde arts gaf mij ook de volgende verklaring, dat er een andere vloeijing is, n.l. diarree, hetzij als gevolg van voedselstoornissen (onrijp fruit), of buikgriep, maar ook voedselvergiftiging en de zeer besmettelijke bacillaire dysenterie. En de geschiedenis leert, dat de dysenterie dikwijls gehele legers heeft ten gronde gericht. Denk aan de Krimoorlog, de boerenoorlog, enz. Het Noordafrikaanse legerkamp van Rommel, is in de slag van El-Alamein door Montgomery verslagen, o.a. omdat bij de Duitsers dysenterie uitbrak. Ook is het bekend van Julius Cesar, dat hij zijn legeraanvoerders verbood om langer dan vijf dagen te verblijven op dezelfde plaats, want de ervaring had geleerd, dat dan het gevaar voor ziekte te groot werd.

Onze HERE wist het beter- neem een schopje en begraaf wat van u uitgegaan is, want Ik, de HERE wil die onreinheid in het leger niet zien: Deut. 23 :12-14.

Dysenterie: daarom reinheid in het leger, zodat de vliegen er niet bij kunnen komen. Welke dokter weet vandaag iets beters?

En tenslotte ook hier weer: men wordt niet zo maar ziek en onrein. Daarom weer naar de priester, die onderwijs geeft bij het bloed des verbonds.

Het vervolg van hoofdstuk 15 handelt over het onrein worden, waarbij geen sprake is van schuld-, brand- of zondoffer. Want het is het onrein worden, dat hoort bij het leven dat God geschapen heeft. Maar dat wil niet zeggen, dat de HERE niet let op het onrein zijn. Want alle onreinheid is in de Thora een gruwel

(ook bij de dokter); men zal er in het leven van alle dag een afschuw van hebben. Dat baden nu is voor degene die onrein is, ook een weldaad. Nieuwe krachten vervullen het lichaam. Vermoeidheid wordt er door geweerd, het leven biedt weer meer mogelijkheden. Mits men gewoon is te baden en daar zorgde de Thora wel voor.

Ook gaf het begrip rein en onrein in de Thora het verschil aan tussen de dienst des HEREN en de dienst der afgoden. Zie bijv. de dienst van Baäl Peor. Want de heidenen bonden hun godsdienstig leven aan het seksuele leven. En de HERE zegt: Ik wil u zo voor Mijn aangezicht niet eens zien.

Wie nu zegt: de HERE maakt verschil tussen het hogere en het lagere, of tussen natuur en genade, realiseert zich niet, dat er hier geen sprake is van voorrang en ook niet dat de Schrift, zoals we reeds gezien hebben, zeer loffelijk spreekt over dit machtig stuk van 's HEREN werken. Maar wel is duidelijk, dat het één niet verbonden mag worden met het andere, of heel gewoon gezegd: alles op zijn tijd en niet alles tegelijk.

De grenzen dient men in acht te nemen. Het herderinnetje uit het Hooglied heeft dit verstaan. De liefde moet men niet opwekken, noch wakker maken, tot dat het haar lust. Dan is het de tijd om de liefde ook echt te beleven. Men ging ook niet naar Jeruzalem als de oogst buiten stond. Alles op zijn tijd.

Bij Baäl Peor was alles overmatig en gelijk: men at zonder honger en kuste zonder lust. Vader Cats zei: die sterft er te jonger. Nu dat is dan wel waar: door onreinheid en onmatigheid.

De bepalingen van vs. 24 lijken weer meer gesteld in de toon van: Laat dit, want zeven dagen in zo'n mate onrein zijn, is zeker niet te begeren. En dat is ook te begrijpen, want onze artsen ontraden dit ook.

In vs. 25 krijgen we weer een geval van onreinheid, die mogelijk verband houdt met schuld. Maar toch is hier blijkbaar geen sprake van onreinheid, gelijk het geval is bij de eerste verzen van ons hoofdstuk.

Dit nu is de wet over het rein zijn en het onrein zijn en ik wil niet beweren, dat ik alles begrepen heb, maar wel zoveel, dat ik ook van deze wet kan zeggen: het is waar wat geschreven staat in Deut. 4: 6, ze getuigen van wijsheid en verstand.

6 Leviticus 25:1-7 De wet betreffende bodemvruchtbaarheid

Er is een tijd geweest, waarin het gevaarlijk was, als men leerde dat de aarde draaide. Het stond in de Bijbel: Gij zon, sta stil.... en gij maan, in het dal van Ajalon. Vooral als het gold iets, dat de Griekse wijsgeren geleerd hadden en dat ook "alzo" in de Bijbel stond, was het zeer gevaarlijk, om iets anders te zeggen. Zo zijn in de loop der eeuwen mensen, die studie maakten van het geschapene, dikwijls verdrukt. De aarde mocht niet draaien, de bloedsomloop van het menselijk lichaam mocht niet zijn zoals hij was: de traditie, de Griekse wijsgeren of groten in de kerk hadden het anders geleerd.

Iets daarvan vinden we ook, als we spreken over de wet betreffende de bodemvruchtbaarheid, want de oude gewoonte, om het land om de zeven jaar te braken, vond zijn religieuze motivering in de wet betreffende het sabbatsjaar. Tot

1940 hadden de meeste pachtcontracten een looptijd van zeven jaar. Oorzaak hiervan was, dat vroeger elk jaar een zevende deel van het land gebrakt werd; in de meeste pachtcontracten was dat ook verplicht gesteld. Omstreeks 1800 is van Engeland uit de strijd begonnen om met deze gewoonte te breken en het was juist de religieuze motivering waarmee men stelling nam tegen landbouwkundigen, om vol te houden, dat het land om de zeven jaar gebrakt zou worden: Stond het niet in de wet? En zo hebben de kinderen van de dienstmaagd Hagar als echte letterknechten, die de pretentie voerden dat ze Christenen waren, met de woorden der Schrift het wetenschappelijk onderzoek tegengestaan. Zo werd de HERE der kerk grote smaatheid aangedaan, want nimmer had Hij geleerd, dat het land om de zeven jaar gebrakt (gebroken, gescheurd, losgeploegd) zou worden. Om de zeven dagen zou er een sabbat zijn, om de zeven jaar een sabbatsjaar, om de zeven keer zeven jaar een jubeljaar. De sabbat nu is de dag waarop men rust en die rust dient, om krachten te verzamelen voor de taak die wacht. Nu kreeg het land ook zo'n sabbat: een heel jaar liet men het land met rust; dit nu is het tegenovergestelde van braken, want als men een land losploegt, bráákt, dan rust dat niet en het verzamelt geen krachten, maar de bodem lijdt. Dus allereerst: Wat betekent het braken? En ten tweede: Wat betekent het sabbatsjaar?

6.1 Het braken van land

Als in augustus de oogst van de velden was, dan begon men het land te ploegen en te eggen. Reeds vroeg in het voorjaar zette men deze werkzaamheden voort in het braakland, soms werd zulk land wel acht keer geploegd en geëgd. In het voorjaar ploegde men dan heel diep, in de zware klei dikwijls met vier paarden (zie Dr. Bouman, "Geschiedenis van de landbouw"). Zeer diep droogt de grond dan uit, de droge, dikwijls noordelijke winden, maakten dat alle wortelenkruid stierf, de regen deed de onkruidzaden kiemen en de ploeg en de eg vernietigde de ontkiemde zaden weer. Gevolg was, dat men schoon land kreeg. Echter, er was een keerzijde aan de medaille, want door dat diepe ploegen in het voorjaar, met het gevolg, dat de grond door droge winden zo diep uitdroogde, werd de in de grond aanwezige humus aangetast en het organische leven vernietigd. Dus kreeg men schoon, maar ook dood land! Het land was wel onkruidvrij, dus beter geschikt om gewas te dragen, maar niet vruchtbaarder.

6.2 Het sabbatsjaar

Dit nu is iets anders als er sprake is van een sabbatsjaar, een jaar van rust. Men moest niet zaaien, niet ploegen, niet eggen, men liet het land met rust. Wat vanzelf groeide was voor mens en dier. De beesten werden op de akker gejaagd en veel van die vanzelf gegroeide gewassen werden omgezet in mest. Het onkruid werd vertrapt en nieuwe, of anders afgevreten, gewassen, groeiden weer op of dóór, om later weer geconsumeerd te worden of te worden vertrapt. Dit begon ongeveer in mei en het klimaat in Israël was zodanig, dat er een gehele zomer en winter en de volgende zomer gewassen groeiden en zich wortels vormden.

Er werd door de mens wat afgehaald, op de rest liep het vee en het maakte mest en zorgde ervoor, dat het onkruid, voor het zaad gaf, óf vertrapt óf opgevreten was. Nu stel ik me voor, dat de Israëlitische boer, aan het eind van de zomer in het sabbatsjaar, ging ploegen om het land zaaiklaar te maken. De oosterse zon was dan sterk genoeg om de wortelstokken te doden en men kon spoedig gaan

zaaien. Een grote humusvoorraad verzekerde een goede oogst en het was een humusvoorraad, die gedeeltelijk als groentebemesting en gedeeltelijk als mest, in de grond gebracht was. Dit laatste nu verzekerde de Israëlitische boer, dat zijn grond ook voorzien was van de zo onmisbare sporen-elementen, zoals borium, mangaan, koper, enz.

De laatste jaren komt men steeds meer tot de ontdekking, hoe belangrijk die elementen zijn voor de bodemvruchtbaarheid. In zuivere landbouwstreken, waar men uitsluitend werkt met anorganische meststoffen en verder wat groenbemesting (bijvoorbeeld klaver) toepast, treedt steeds meer het gebrek van sporenelementen op. Het wetenschappelijk onderzoek naar de betekenis van sporen-elementen is nog lang niet geëindigd. Veelal heerst dan ook in de praktijk de mening, dat dit wetenschappelijk onderzoek veel forser dient te worden aangepakt. Dit is temeer nodig, omdat het vee steeds minder wordt in de landbouwstreken. Dit is niet alleen in Nederland zo, maar ook in het buitenland. Een boer uit midden-Frankrijk vertelde mij, dat volgens de daar heersende mening, de oorzaak van de grote oogstverschillen, die er zijn tussen de natte en droge zomers, uitsluitend te wijten is aan het feit, dat de organische bemesting te veel verwaarloosd wordt. In dit alles voorzag de HERE door: a. het sabbatsjaar, b. de wet, gegeven in Lev. 11 waardoor de Israëliet, zoals we besproken hebben, genoodzaakt was, enkel herbivoren te kweken, want ook dit is van het grootste belang voor de vruchtbaarheid van de bodem: immers een koe eet gras, een varken graan. Voor een koe heeft men weiland nodig en voor een varken bouwland; gevolg: het Israëlitische landbouwbedrijf was een gemengd bedrijf, met belangrijk meer weiland dan de volken van rondom hadden. Dus het overgebleven bouwland kon rijker gevoed worden met organische meststoffen. Daardoor had de Israëliet, als na de oogst de weiden kaal werden, voldoende vee om het bouwland af te weiden en in het sabbatsjaar kon het vee een geheel jaar zich te goed doen aan het vanzelf gegroeide gewas en was er ook vee genoeg. Ook speelde het soort van vee een rol om het onkruid te bestrijden, want het waren niet alleen runderen die op het land graasden, maar ook schapen en geiten en het zijn juist deze dieren, die een andere voorkeur hebben voor bepaalde gewassen dan het rund. Het is bekend, dat het schaap een uitstekend onkruidbestrijder is. Op land waar schapen weiden, treft men b.v. zelden Jacobskruid aan. Ik geloof dat ze ook daarom zulke goede onkruidbestrijders zijn, omdat ze de rozetten afbijten, vooral als het voedsel betrekkelijk schaars is. Ook paardebloemen, madeliefjes, smalbladige weegbree en pinksterbloemen eten ze.

Er zou over het één en ander nog veel meer te zeggen zijn, als we ons niet tot taak gesteld hadden, ons te beperken. Ik denk aan het verspreid wonen van het volk, ieder op zijn eigen erf. Verder hielden de wetten om reinheid te betrachten, in: geen mesthopen bij de deur, maar de mest brengen waar ze hoort. Ook denk ik aan de vergissingen, die men in Nederland en daarbuiten maakte in landbouwkringen, toen de kunstmest gemeengoed werd. Maar beter is op te merken, hoe klein we zijn als mensen, als we staan tegenover de werken van de HERE. Zelfs de knapsten onder ons, maken de meest domme vergissingen. Maar één ding staat vast: Het sabbatsjaar voor dat land Kanaän, voor een volk, dat leeft zoals de Israëlieten leefden, is een landbouwwet, die zijns gelijke nog niet heeft gevonden.

De hele landbouwwetenschap van deze dag en al de moderne middelen, die de huidige landbouwer ten dienste staan, vervangen deze wet niet. Ook is er geen methode passend voor deze tijd gevonden, die de bodemvruchtbaarheid alzo

garandeert. Als we dat bedenken, dan wordt een mens wel klein, want op de vragen waar wij vandaag mee zitten, wist Hij toen reeds een antwoord. Was dat antwoord ingewikkeld, was het een geleerd betoog? O neen, zes jaar zaaien, een jaar rust. - - -, laat uw beesten er maar op lopen, dan vormt zich boven de grond een laag, waar de grond niet door uitdroogt en een fantastische groenbemesting zal zich ontwikkelen. Daarbij de omzetting door het vee! Zes jaar arbeiden, een jaar vakantie.... en dan zult ge meer oogsten, dan anders in zeven jaar. Ja, het is waar, het klopt, de landbouwkundigen zeggen het ook.

En hoe meer ze gaan weten, hoe doeltreffender hun deze wet blijkt geweest te zijn. Want de HERE van het plantenrijk is groot. Hij heeft alles gemaakt.

De wettische mens, met zijn spreken over braakland om de zeven jaar en dat in het landje aan de Noordzee, heeft er niet veel van begrepen. De wettische mens met zijn lettertheologie denkt niet groot van de HERE, wat wel blijkt; want toen de HERE van de sabbat op aarde was, wilden ze Hem maar steeds leren, wat de sabbat was! En de religieus moderne mens, die de HERE opsluit in een hoekje van de "gans andere", denkt óók niet groot van Hem.

Wij mogen Hem prijzen als kinderen van de vrije en veel van Hem leren, ook in deze dag. En zo kennen we Hem uit de wet, onze HERE, die zo wijs is en zo zijn volk met deze wet diende. Straks komt Hij in het vlees (in de volheid des tijds) en dan geeft Hij Zijn bloed, om hun te geven een nieuwe aarde.

Want deze HERE van de wet komt terug en dan mogen we Hem zien en alles van Hem weten, n.l. hoe Hij alles gemaakt heeft, in de natuur, in deze stoffelijke wereld.

Hierna gaan we zien Zijn wijze wet voor het economische.

7 Leviticus 25:8 vv ... Het jubeljaar

Over dit gedeelte van ons hoofdstuk is al heel wat geschreven en het is evenals bij het voorgaande niet zo, dat ik ook eens wat zeggen wil, gelijk aan het andere. neen, ik wil met u luisteren naar de grote Leermeester, die spreekt in Leviticus 25.

Van hen die iets gezegd hebben over Leviticus 25, wil ik er een paar noemen: de school van Wellhausen, die leerde, dat dit jaar een gewrocht was van priesterfantasie uit de tijd van de ballingschap en nog groter utopie dan het sabbatsjaar. Verder de canoniekken, die tegen de rente waren, want Aristoteles was ook tegen de rente. Tenslotte Calvijn in zijn bekend (??)traktaat over de rente. Ieder zegt: Calvijn was voor de rente, maar schier niemand weet, dat Calvijn in zijn traktaat schrijft.- Stellig ware het te wensen, dat de renten uit de hele wereld verjaagd werden, evenzeer als dat de naam er van onbekend was. En niemand realiseert zich, dat Calvijn hier geen economische adviezen geeft maar als Ds. een broeder antwoordt op deze vraag: Ds., mag ik rente vragen voor mijn geld? Die vraag nu deugde niet, want ze kwam voort uit het canonieke spreken en verder uit het denken van de heidense Aristoteles. Calvijn heeft dit echter maar gedeeltelijk doorzien en daarom is zijn vrees bewaarheid geworden, want velen hebben op onbeschaamde wijze onder deze dekmantel een bandeloze vrijheid gepredikt. Ook heeft Calvijn Lev. 25 niet goed verstaan, want de HERE geeft daar Zijn volk een serie economische wetten, die samen dit effect hebben, dat de één de ander niet verdrukte. Dit nu gaan we bezien. Dus we letten op de wet, waaruit we leren kunnen, wat de HERE verstaat onder verdrukken. En we zullen

proberen te zien, wat voor effect deze wet had in het Israëlitische, economische leven. Om de vijftig jaar een jubeljaar. In die tussentijd recht van lossing (voor een huis, voor akkers, voor personen). In alle gevallen het einde van een faillissement. En dan tenslotte: wat voor invloed had dit op de geld- en kapitaalmarkt? De wet begint met het gebod, om het land niet voor altijd te verkopen, want het land is van de HERE. Om de vijftig jaar moeten alle koopakten ontbonden worden en een ieder ontvangt dan weer zijn eigen erf. De prijs nu van het te verkopen land zal lager zijn, naarmate het jubeljaar nadert. Dus de koper berekent naar het aantal oogstjaren de prijs en de verkoper kan naar een prijs bedingen, die overeenkomt met de geschatte waarde van de opbrengsten. Gevolg: de prijs is nooit hoog, dus de kredietwaardigheid van de, grondbezitter is door de grond niet groot en wordt steeds kleiner, naarmate het jubeljaar nadert. Dit nu lijkt op het eerste gezicht geen gunstig effect, want deze wet vermindert de kredietwaardigheid van de bezitter, maar daar staat tegenover dat de grond als productiefactor zijn waarde voor de eigenaar behoudt, ook als hij failliet gaat. We zouden kunnen zeggen: de grond had alleen geen grote handelswaarde. Nu zijn er in elke economische samenleving twee factoren die meewerken aan de productie. dat zijn kapitaal en arbeid en eik van deze factoren eisen hun beloning en dat geeft de spanningen in het economische. "Het grootst geschil, het felst krakeel, gaat om het te weinig of om het teveel". En wat zien we nu in deze wet gebeuren? Wel, de HERE geeft hier dat volk van boeren een wet, waarin de factor kapitaal door een waardeleer gereduceerd wordt, we zouden kunnen zeggen: gebonden wordt of beheerst wordt, of tot haar ware proporties teruggebracht wordt. En dat kon, omdat het Israëlitisch kapitaal voornamelijk bestond uit grond en dan grond* die evenredig onder het volk verdeeld was.

De grond was geen product van arbeid, daarom is een waardebepaling altijd subjectief. En zie nu, de HERE geeft hier voor de handel een waardeleer. De waarde van de grond is de geschatte opbrengst van de oogsten, van nu af tot het jubeljaar.

Als we dit goed zien, kunnen we ook het volgende verstaan:

- a. Wie nu grond wilde belenen kon maar weinig geld lenen op die grond;
- b. Wie het land van zijn broeder wilde lossen, had ook maar weinig geld nodig om te lossen;
- c. Wie grond kopen wilde, had maar weinig geld nodig, om te kopen;
- d. Zodoende was er weinig vraag naar geld op de geld- of kapitaalmarkt en in het jubeljaar was alles effen, ieder had weer zijn onbelast land.

Conclusie: Waar de behoefte aan kapitaal gering is of nihil en het aanbod groot, verdwijnt de markt. Dat dit zo is, bewijst het recht van lossing. Immers, als een stuk land vrijwillig of vanwege faillissement verkocht was (zo ook personen), dan was er lossing nodig en ook mogelijk op elk tijdstip. Dus stel voor, dat een stuk land verkocht werd twintig jaar voor het jubeljaar en dan voor fl 20.000 en tien jaar voor het jubeljaar werd het gelost, dan is de berekening gemakkelijk, als er geen rente berekend werd (dat is dan fl 10.000), maar als er wel rente berekend wordt, dan krijgen we te doen met samengestelde interest en dat wordt dan zeer ingewikkeld. Notarissen hebben daar tabellen voor wat wel bewijst, hoe moeilijk deze som wordt en ook bewijst, dat deze som niet bedoeld wordt in vs. 27. Dit nu kan alleen als er geen rente wordt berekend. Zo bleef er voor de Israëliet nog maar één mogelijkheid open om rente te trekken van zijn geld, n.l. als een broeder door ziekte, ongeval of misoogst verarmd was, dan kon men van die nood

misbruik maken, door hem rente te laten betalen of een hogere prijs voor voedsel.

Maar ook dit deurtje gaat in vs. 37 dicht, want daar staat: gij zult hem uw geld niet op rente geven, noch uw voedsel tegen winst. En dit nu is de tekst van de canoniëken! Zij predikten het renteverbod, want Aristoteles was er tegen. Van het jubeljaar had Aristoteles niets gezegd, over lossing had die heiden niet gesproken, dus dat was oud-testamentisch. Maar die rente, dat was de letter, om koningen en keizers mee te binden en het economische leven mee te verlammen. Maar als we Lev. 25 geheel zien als woorden van de Opperste Wijsheid, dan zien we wat anders, want in Lev. 25 werd niet zomaar een renteverbod gegeven, maar de HERE geeft Zijn volk een serie economische wetten, opdat niet de één de ander verdrukke. En vers 36 en 37 is het laatste deurtje, dat dichtgaat voor hem, die profiteren wil van de nood van een mede verlost broeder.

Dit nu heeft Calvijn niet gezien. Hij ging in op deze onbehoorlijke vraag: Mag ik rente vragen voor mijn geld? Deze vraag van de canoniëken, die Aristoteles aanbaden, deugt niet en wie haar stelt behoort bestraft te worden, want de letter doodt. We hebben dat gezien bij de eerste verzen van ons hoofdstuk en we zien het ook nu. De Geest, dat is het willen verstaan, het luisteren naar de Opperste Wijsheid, maakt levend. Dan gaan we zien, dat er tot op deze dag nog geen wet gevonden is, passend in ons economisch leven, zoals deze wet betreffende het jubeljaar. Dan wordt onze mond vervuld met lof en prijzen we de diepten van wijsheid en van kennis van onze God. We zien dan ook, dat het Dezelfde is als de Verlosser uit Egypte, die let op de beloning van de gedane arbeid. De Israëlieten mochten maar zó niet weggaan: hun loon voor het bouwen van Pithom en Raämses was nog niet betaald. Vóór ze weggingen, moest Egypte eerst hun loon betalen.

Bij dit licht, bij deze kennis van de HERE, die let op het loon, gaan we ook nog iets zeggen over het vervolg van Lev. 25. Want zo licht is een mens geneigd, misbruik te maken van zijn macht: de economisch zwakke wordt dikwijls verdrukt.

Als nu een Israëliet zichzelf wegens schuld verkocht, dan verkocht hij zich niet tot slaaf, en ook hier weer gelden de zelfde bepalingen als bij verkoop van de grond, n.l. als hij niet gelost werd, dan kwam hij in het jubeljaar vrij. Die datum nu van verkoop zal meestal gelegen hebben dicht bij het jubeljaar, want in het jubeljaar bestonden er geen schulden meer in Israël. De Israëliet had dan weer onbelast land en zijn hoogst mogelijke kredietwaardigheid. De waardebepaling nu van de Israëliet, die verkocht werd, moest niet berekend worden naar de waarde van een slaaf, want hij mocht ook niet behandeld worden als een slaaf. Waren ze niet allen knechten van de HERE? Daarom, ondanks het feit, dat hij economisch zwak was, diende het loon van zijn arbeid berekend te worden en als zijn schuld verrekend was, dan was hij weer vrij. Zo niet, het Jubeljaar zette onder alles een streep, want: de Israëlieten zijn Mij tot knechten, Mijn knechten zijn ze, die Ik uit het land Egypte heb geleid en hun gegeven dit land Kanaän. Ik ben de HERE, uw God, dat is, Ik ben uw eigenaar en gij allen, rijk en arm, gij zijt Mijn slaven. Gedenk, hoe Ik gedacht heb aan uw loon voor de bouw aan Pithom en Raämses.... dat dan niet de één de ander verdrukke, (wees gewaarschuwd), Ik ben de HERE.

Aan het slot wil ik dit nog opmerken, dat we de verkoop van de Israëliet hier in Lev. 25 niet moeten vergelijken met de verkoop in Deut. 15. In Lev. 25 gaat het

over een broeder die failliet gaat, in Deut. 15 over een broeder, die een huurovereenkomst van zes jaar aangaat. Er staat wel verkoop, maar daar is geen verschil met onze huurovereenkomsten en het heeft niets te maken met faillissement. Meestal zullen het wel Israëlieten geweest zijn, die hun erfdeel nog niet ontvangen hadden. Daarom, als er verder gesproken wordt over die priem, dan dient men voor het woordje "eeuwig" te lezen "voor onbepaalde tijd", d.i. tot er verandering komt in de omstandigheden.

Tenslotte, ik hoop, dat ik er enigszins in geslaagd ben, om u te laten zien iets - zoals ik ook zelf maar iets zie - van de wijsheid van onze HERE. Als dat zo is, dan prijs ik mij gelukkig en blijft voor u de taak, om verder studie te maken, opdat de HERE geprezen worde, door u, Zijn volk.

M.van Damme - Rilland